

VZPOMÍNKA NA ING. MIROSLAVA BÁLKA (8. 7. 1946 – 24. 6. 2003)

Bylo to někdy na jaře roku 1968, kdy se na lokalitě v „Sutnách“ u Těšetic-Kyjovic na Znojemsku, kde se již druhým rokem rozbíhal archeologický výzkum osady neolitického lidu s moravskou malovanou keramikou, objevil štíhlý vysoký mládenec, kterého tehdejší šéf katedry prehistorie Filozofické fakulty brněnské univerzity prof. František Kalousek přijal jako brigádníka na výzkumy do terénu. Byl to mladý Mirek Bálek. Od mládí jej přitahovala archeologie, z různých důvodů však nastoupil po maturitě na elektrofakultu brněnského VUT, ale tam poznal, že studium technického zaměření pro něho není. Účastí na terénním výzkumu proto hledal cestu, jak by se k archeologii dostal. Na přímé studium prehistorie bylo již toho roku pozdě a tak jej čekala dvouletá vojenská služba. V sezónách 1969 a 1970 proto v Těšeticích chyběl. Vrátil se v příštím roce a to již jako řádný zaměstnanec katedry – technik-asistent.

M. Bálek se narodil 8. července 1946 v Brně. Zde také vyrůstal, chodil do školy, vystudoval gymnázium. První pokus o vysokoškolské vzdělání mu sice nevyšel, životní zkušenosti získané vojenskou službou však nebyly tak zcela bez významu; mohl je brzy zúročit i na poli terénní archeologie. Projevoval se od začátku jako spolehlivý, svědomitý a ke všem potřebným pracím ochotný člen rodičího se těšetickeho badatelského týmu. A bylo těch obyčejných, většinou nevzpomínaných a nezaznamenávaných, ale k životu na lokalitě značně vzdálené od lidské civilizace potřebných prací dost a dost.

S Pavlem Košťuríkem vytvořili klasickou, vzájemně se doplňující dvojici, bez níž by byl býval komplikovaný odkryv právě objeveného rondelu, zejména exkavace jeho příkopu, nemyslitelný. Kolik „přesčasových“ hodin strávili např. jen častými opravami motocyklové tříkolky, která nám byla – jako nepojízdná – předána z tehdy preferovaného výzkumu velkomoravského Pohanska u Břec-lavi, kolik opravami a údržbou rovněž značně nespolehlivého agregátu na výrobu elektrického proudu, kolik zajišťováním zásob potravin, pitné vody atd. atd. A to nevzpomínám aktivní pomoc při výstavbě místní základny, při její pozdější elektrifikaci, při hledání vodního zdroje a hloubení (nejedné) studny nebo při budování příjezdní komunikace, neberu v úvahu údržbu rozrůstajícího se parku motorových vozidel – a to všechno vedle hlavní povinnosti: podílu na vlastním archeologickém výzkumu a jeho dokumentaci.

Mirek Bálek denně prokazoval, že je víc než pouhý technický pracovník. Opatřil si solidní znalosti prehistorie, uplatňoval svůj organizační talent a předpoklady

pro měřičské, fotografické a kreslířské práce. Mezi spolupracovníky, studenty a brigádníky byl velmi oblíbeným „partákem“, mezi občany Těšetic a okolních vesnic si získal mnoho dobrých přátel. Sám dr. Vědomil Vildomec, tehdejší ředitel Jihomoravského muzea ve Znojmě a v počátcích také spoluvedoucí výzkumů u Těšetic-Kyjovic, který býval zpravidla k novým lidem dost nedůvěřivý, si Mirka velmi oblíbil a bezmezně mu důvěřoval. Bylo zřejmé, že u takto vytíženého a užitečného pracovníka bude třeba počítat se zvýšením kvalifikace. Uvažovali jsme tehdy s prof. Kalouskem, že vysokoškolsky vzdělaných archeologů je už dost a v blízké době jich bude nadbytek (jak pošetilá to byla úvaha v konfrontaci s dnešním stavem !) a orientovali jsme proto Mirka k vysokoškolskému studiu geodézie a kartografie v dobré víře, že se tak v oboru uplatní lépe než prehistorik. Tyto obory skutečně dálkově vystudoval a profesionální znalosti, takto získané, posléze také v archeologické praxi na celé Moravě plně uplatňoval.

Osobně nemohu nevzpomenout Mirkovy pomoci při přípravě monografie Pravek Znojemska (Brno 1972) a zejména Numerického kódu moravské malované keramiky (Brno 1977). Jestliže v prvním případě šlo převážně jen o pomoc heuristickou, pak v případě druhém přispěl při hledání optimální skladby jednotlivých keramických tříd a jejich grafického vyjádření mnohými cennými postřehy i nad rámec technické pomoci.

Po nástupu „normalizace“, v „pokalouskovské“ etapě, došlo k podstatné redukci brněnské katedry prehistorie. Na Filozofické fakultě tehdejší UJEP vzniklo Technické středisko, do něhož byli techničtí pracovníci katedry včetně M. Bálka převedeni. Na tomto novém pracovišti se Mirek necítil „ve své kůži“. Ukazovalo se také, že jeho kvalifikace je v omezených podmínkách fakulty nevyužita a nedoceněna. Nějakou dobu ještě v Technickém středisku fungoval, nakonec však roku 1981 přešel do Archeologického ústavu ČSAV v Brně. Tam se téměř okamžitě zařadil mezi nejaktivnější členy záchranného oddělení a to jako výkonný terénní badatel, i jako excelentní dokumentátor a častý autor příspěvků do archeologického tisku.

Po změně politického režimu, po delimitaci ústavů Akademie věd a po vzniku brněnského Ústavu archeologické památkové péče v dubnu 1993 se spolu s jeho ředitelem doc. Milošem Čížmářem pustil do budování nového pracoviště, stal se statutárním zástupcem ředitele a jednou z hlavních hybných sil ústavu. Právě teď se projevil jeho mimořádný organizační talent v pravém světle. Na mnoha a mnoha lokalitách po celé Moravě, ale zejména v její nejúrodnější jižní části, vedl záchranné práce, dokumentoval je a pečoval o jejich další vědecké využití. Zřídil a spravoval archiv nálezových zpráv, archiv plánů a map, založil archiv leteckých fotografií. Stačil při tom publikovat řadu sdělení a důležitých informací, účastnit se vědeckých konferencí, spolupracovat na řešení několika grantových projektů, jmenovitě na dokumentaci moravských a moravsko-slezských hradisek, pomáhat se zaměřováním terénních výzkumů i badatelům mimo vlastní ústav, a to prakticky po celé Moravě, a být při tom i dobrým rádcem a přítelem začínajícím mladým archeologům. Jeho terénní aktivity té doby dosáhly prvního vrcholu v letech 1993–1994 rozsáhlými odkryvy opevnění a zástavby římských

vojenských táborů v trati „Neurissen“ pod kopcem Burgstall u Mušova na jižní Moravě, kde spolu s nerozlučným přítelem Ondřejem Šedo strávil jedno z nejplodnějších období své profesionální kariéry. Jeho záchranná aktivita pak gradovala v posledních letech, kdy řídil neobyčejně rozsáhlé předstihové výzkumy na trase dálnice Vyškov-Zlín. I v této náročné a vyčerpávající práci obstál se ctí díky svým profesionálním znalostem, zkušenostem a citlivé práci s lidmi.

Umyslně jsem zatím pomíjel Mirkovy zásluhy o rozvoj letecké archeologie. Jeho zájem o letecké snímkování archeologických objektů sahál někam k přelomu 60. a 70. let minulého století, do doby „zavřeného nebe“, kdy si naše archeologie pomáhala snímkováním z upoutaných balonů nebo častěji z rádiem řízených leteckých modelů. Také v Těšeticích-Kyjovicích byly tehdy pořízeny poměrně kvalitní fotografie z letadélka tehdejšího Geografického ústavu ČSAV v Brně a Mirek Bálek při tom účinně asistoval. Nejen že se mu to zalíbilo, pochopil navíc význam a možnosti letecké fotografie jak pro dokumentaci samotnou, tak zejména pro objevování nových objektů, v tomto případě kruhových příkopů; později k tomu přibýly zejména římské pochodové tábory a nejrůznější jiná pravěká a raně středověká opevnění až po středověké hrady a tvrze.

O tom, že příklady táhnou, věděly již dávno nespočetné generace badatelů různých vědních oborů; cesta Miroslava Báلكa k letecké archeologii, i jeho o něco mladšího souputníka Jaromíra Kovárnika, který se taktéž inspiroval původním náhražkovým leteckým snímkováním v Těšeticích, to jen potvrzuje.

M. Bálek se stal jedním z nejvýznamnějších průkopníků novodobé letecké archeologie na Moravě a v zemích bývalé ČSFR vůbec. Postupně – jak se u nás „uvolňovalo nebe“ – přecházel na snímkování ze skutečného letadla a po definitivním „otevření nebe“ po roce 1989 rozvinul u nás leteckou archeologii naplno. Navázal kontakty s předními leteckými archeology v zahraničí i se zájemci v tuzemsku, jimž ochotně sděloval svoje vlastní zkušenosti. Zúčastnil se několika leteckých akcí také v zahraničí (Polsko, Německo, Maďarsko). Jeho kvalitní snímky „z ptačí perspektivy“ začaly plnit české i zahraniční archeologické publikace. Pověstnými se staly také obrazové kalendáře brněnského Ústavu archeologické památkové péče s Bálkovými snímky. Nezůstával však jen u krásných barevných fotografií a samotných nových objevů; snažil se – v souladu se současným evropským trendem – zapojit letecké snímkování do systému nedestruktivních archeologických metod: v návaznosti na identifikaci naleziště leteckou fotografií organizoval jeho geofyzikální prospekci, tj. pořízení plánů geofyzikálních anomálií, které badatelé poskytnou zasvěcenou informaci o té které lokalitě, mohou být metodou vzorkování ověřeny, nebo mapu naleziště přímo suplují. M. Bálek takto zdokumentoval desítky lokalit a svoje poznatky také pohotově, buď sám, nebo s kolegy – specialisty, publikoval.

Mimořádně záslužná pak byla v tomto oboru jeho činnost pedagogická: od akademického roku 1997/98 vedl na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU v Brně – jakožto na jedné z mála evropských univerzit – kurzy letecké archeologie, zakončené praktickými výcvikovými lety. Netřeba zdůrazňovat, že o tyto kurzy byl mezi posluchači archeologie mimořádný zájem.

Zákeřná choroba přepadla M. Báľka nečekaně a o to drastičtěji. Vzporoval jí statečně; jednu chvíli se dokonce zdálo, že nad ní zvítězí. Nezvítězil; podlehl, ale zůstal nepokořený. Zemřel dne 24. června 2003 ve věku nedožitých 57 let. V životě, mezi svými blízkými a v milované archeologii však po sobě zanechal výraznou stopu.

Vladimír Podborský

Skupina posluchačů Ústavu archeologie a muzeologie FF MU, vedená ing. Miroslavem Báľkem v rámci kurzu letecké archeologie, před výcvikovým letem na brněnském letišti.